

Урок № 11

Дата: 17.11.2022

Тема: Культура як соціальний феномен розвитку суспільства

Мета: охарактеризувати культуру як соціальний феномен розвитку суспільства; розвивати аналітичне мислення, професійні навички, пам'ять, мислення; виховувати повагу спеціальності, оточуючого середовища

Хід уроку:

Під культурою ми будемо розуміти явища, властивості, елементи людського життя, які якісно відрізняють людину від природи. Культура персоніфікує в собі все, що ми думаємо, як діємо й чим володіємо.

З погляду соціології, культура – це цінності, норми, традиції, переконання, моделі поведінки й матеріальні предмети, які разом формують спосіб життя людей, поєднуючи їх у єдину цілісність – суспільство.

Щоб зрозуміти зміст культури, необхідно пам'ятати, що культура завжди існує у двох формах.

Матеріальна культура – це матеріальні цінності, створені людьми: техніка, споруди, одяг, предмети побуту й т.і..

Нематеріальна або духовна культура – це ідеальні (тобто нематеріальні) форми суспільного життя, ідеї, які створюють люди: мова, релігія, ідеологія, моральні й правові норми, фольклор і народні традиції, наука, мистецтво й тощо.

Культуру вивчають різні науки – філософія, культурологія, історія, антропологія та інші. Однак у соціології існує свій аспект вивчення культури; вона, насамперед, досліджує роль культури, її функції у формуванні й розвитку соціальних систем, те, як ті або інші елементи культури впливають на життєдіяльність соціальних спільнот. До соціальних функцій культури відносять:

1. Функцію адаптації. Культура забезпечує пристосування суспільства й окремого індивіда до середовища – природного, історичного, психологічного.
2. Функцію ідентифікації. Спираючись на створені культурою ідеї й уявлення про навколишню реальність, індивід створює власний «Я-образ», що одержав назву ідентичності. Формуванню ідентичності сприяє ототожнення себе з певними соціальними спільнотами, що виникає на основі спільної культури.
3. Функцію соціалізації. Засвоюючи культурні зразки й навички, біологічний індивід стає особистістю, здатної думати, говорити, цілеспрямовано діяти й взаємодіяти із соціальним оточенням. Тому, розглядаючи процес формування особистості, соціологи розуміють його як процес формування носія, спадкоємця й продовжувача культури.
4. Функцію інтеграції. Єдині цінності, норми, традиції й стандарти поведінки поєднують величезна кількість людей у суспільство. Таким чином, культура – це цемент, що поєднує людей і робить можливими постійні та надійні відносини.
5. Світоглядну функція. Культура пояснює навколишній світ і допомагає знайти сенс людського існування.
6. Регулятивну функція. Культура – це нормативна система, правила, які вважаються розумними й правильними в даному суспільстві. За допомогою норм, цінностей, звичаїв культура впорядковує й орієнтує поведінку людей, завдяки культурі люди мають можливість оцінити користь або шкоду, добро або зло.
7. Функцію соціального контролю. Культура накладає обмеження, контролює поведінку людей, які повинні поводитися так, як вважається прийнятним і прийнятним у даній культурі. Вона здатна карати, заохочувати, стримувати людей.
8. Функцію соціальних змін. Винаходи й інновації в соціокультурній сфері (наприклад, наукові відкриття, нові релігійні культи або політичні ідеології) можуть виступати потужним фактором соціальних змін у суспільстві в цілому.

Незважаючи на те, що культури надзвичайно відрізняються одна від одної, з погляду базисних елементів вони завжди складаються з мови, символів, цінностей, норм і технології. Розглянемо кожний елемент окремо.

Мова. Мова виступає, образно кажучи, «ключем» до розуміння культури.

Мова – це код, шифр, за допомогою якого люди можуть спілкуватися один з одним і відрізнити своїх від чужинців.

На земній кулі існує близько 3600 мов, і тільки 300 з них – літературні. У сучасному світі найчастіше вживають китайську, англійську й іспанську мови, четверте місце посідає російська мова.

Поруч із мовою, як усною культурною традицією, існує й писемність. Писемність люди винайшли близько 5 тис. років тому, і це можна вважати величезним кроком уперед в людській історії.

Мова – явище соціальне, її неможливо опанувати без спілкування з іншими людьми. Також мова виступає головним засобом передачі та трансляції культури. Як у нашому організмі присутні гени предків, так і в культурі існують незлічимі символи тих, хто жив до нас.

Мова бере участь у придбанні й організації життєвого досвіду людей. Це можна побачити при порівняльному аналізі різних мов. У мові гренландських ескімосів немає слів «ліфт» і «тролейбус», але існує близько 70 визначень снігу й льоду, в арабській мові можна знайти 6000 слів для визначення верблюда, частин його тіла й зброї.

Єдина мова консолідує, підтримує єдність суспільства, тому зрозуміло, чому будь-яка держава приділяє велике значення проблемі державної або національної мови, надаючи їй всіляку підтримку.

Символи. Люди, як і всі інші живі істоти, сприймають навколишній світ за допомогою органів почуття, але на відміну від інших ми створюємо символи.

Символи – це поняття й речі, які несуть у собі певний зміст, мають значення для людей однієї культури. Слово, посмішка, картина в приймальні директора, білий халат лікаря або мундир військового, сигнал «SOS» та інше – все це символи, за допомогою яких ми спілкуємося й передаємо інформацію один одному.

Щоб адекватно розуміти один одного людям необхідно оперувати загальноприйнятими значеннями, їм потрібний єдина мова, зрозумілі слова, терміни, знакові системи. Тому люди «домовляються» вважати той або інший звук, рух, кольори, геометричну форму й т.п. зрозумілими для себе й оточення. Так з'являються символи – умовні значення, яких не існує в природі. Але ті самі предмети, фізичні явища й жести мають різні значення залежно від контексту культури.

Деякі символи мають виняткове значення для окремої людини й культури суспільства в цілому. До них належать державний прапор, герб, гімн, архітектурні пам'ятники, могили предків і т.п. Подібні символи виступають як соціальні цінності, які мають особливе значення в культурі.

Урок № 12

Дата: 17.11.2022

Тема: Культура як соціальний феномен розвитку суспільства

Мета: охарактеризувати культуру як соціальний феномен розвитку суспільства; розвивати аналітичне мислення, професійні навички, пам'ять, мислення; виховувати повагу спеціальності, оточуючого середовища

Хід уроку:

Цінності. Щоб задовольнити свої потреби, людина повинна обов'язково оцінити навколишній світ, його елементи, зв'язки, зрозуміти їхнє значення для себе, виробити уявлення про бажане. Для цього необхідно застосувати абстрактні, узагальнені критерії оцінки. Саме такі узагальнені критерії оцінки дій, зв'язків, явищ, ідей становлять основу культури й мають назву цінностей.

Цінності – це загальні уявлення, які поділяються більшою частиною суспільства, щодо того, що бажано, правильно й корисно.

Цінності завжди лежать в основі моральних принципів. У християнській культурі – це десять заповідей, які ставлять над усе цінність людського життя (не вбий), подружню вірність (не чини перелюбу), повагу старших (почитай батька свого й мати свою). Ці цінності можна назвати загальнолюдськими.

Поряд із загальнолюдськими існують національні цінності, вони формують основу етнічної культури, сприяють самоідентифікації, об'єднують людей. Це народні традиції, свята, фольклор, історичні реліквії, пам'ятники архітектури й т.п.

Аналогічним способом можна виділити групові, сімейні й навіть індивідуальні цінності. Наприклад, рушник, фотографія або ювелірна прикраса можуть мати велику цінність для окремої родини або людини, і не заслуговувати на увагу всіх інших.

Норми. Норми (від лат. norma – правило, зразок) – це загальнозначущі правила поведінки, які санкціонуються суспільством або соціальною групою. Норми завжди регулюють поведінку людей відповідно до цінностей певної культури.

Дотримання або порушення соціальних норм викликає відповідну реакцію з боку оточення, що приймає форму заохочення або покарання. Санкції, наприклад, схвальна посмішка або здивований погляд, створюють систему соціального контролю – різноманітних засобів, за допомогою яких суспільство контролює виконання норм.

Технології й матеріальна культура. Поряд з такими невідчутними на дотик феноменами як символи, норми й цінності, культура існує також у вигляді цілком матеріальних речей. Китайці їдять не ножом і виделкою, а паличками, японці сидять на підлозі й знімають взуття, перш ніж зайти в будинок, молодь частіше користується CD-програвачами й мобільними телефонами. Технології існують у будь-якій культурі.

Технології – це спосіб виробничої діяльності й знання, які допомагають людям облаштувати життя в даних умовах.

Розвиток технологій у сучасному суспільстві привів до формування так званої «техносфери». Величезна кількість технічних пристроїв, які оточують людину, створюють штучне середовище, аналогів якого ніколи не було в минулому.

Види культури:

Пануюча культура – культура більшості або панівних класів. Це загальні, уніфіковані форми культури, які властиві великим суспільствам, націям або народам у цілому. Так, спільна історія, умови проживання, особливості побуту й т.і., призводять до виникнення спільних соціально-психологічних рис народу, які називають менталітетом.

Субкультура – система норм і цінностей, які поширені в межах окремої соціальної спільноти й відрізняють її від інших. Субкультури формуються під впливом таких факторів як приналежність до класу, етнічне походження, релігія, місце проживання, вік і т.п. Так своя культура в бізнесменів і бомжів, програмістів і спортсменів, християн і буддистів, городян і фермерів, молодих і людей похилого віку, наркоманів і алкоголіків і т.і.. Кожна людина може брати участь у багатьох субкультурах одночасно, однак це не означає, що вона відмовляється від пануючої культури, найчастіше вона лише демонструє незначне відхилення від неї.

Однак субкультура іноді може приймати форму контркультури. **Контркультура** – це субкультура, норми й цінності якої не тільки відрізняються від загальноприйнятих, але й протистоять їм. Контркультура – це форма протесту, виклик існуючій соціальній системі, головна мета носіїв контркультури – обурити суспільство, викликати інтерес до «андеграунду», звернути увагу на певні суспільні проблеми. Прикладом контркультури може виступати культура хіпі, терористів, злочинців.

Наявність у суспільстві потужної контркультури виступає ознакою глибокої кризи культури й незадоволеності частини суспільства (найчастіше молоді) системою цінностей, норм і зразків поведінки, які пропонує культура. Такі моменти частіше або рідше переживає будь-яка культура. Але за допомогою контркультур ці кризи, можливо, перебороти, сприймаючи позитивні елементи, удосконалюючи відносини між людьми.

Залежно від приналежності людей до того або іншого класу розрізняють:

Елітарну (або високу) культуру – культурні зразки, які створювалися привілейованою частиною суспільства або по її замовленню професійними творцями. Вона, насамперед, включає класичну музику, літературу й образотворче мистецтво. Як правило, вона на десятиліття випереджає рівень сприйняття пересічної людини. Коло її споживачів складає високоосвічена частина суспільства: критики, літературознавці, завсідники музеїв і виставок, театрали, художники, письменники, музиканти. До її різновидів можна віднести світське мистецтво й салонну музику.

Народна культура – культурні зразки, які широко поширені серед населення, це фольклор, казки, міфи й пісні, які споживає біднота.

Такий розподіл існував до середини ХХ сторіччя, потім, із широким поширенням засобів масової інформації (радіо, друкованих видань, кіно, а пізніше телебачення, магнітофонів, відеоносіїв, Інтернету й т.п.), відбулося стирання розходжень між елітарною й народною культурою. Так виникла масова культура.

Масова або популярна культура – культурні зразки, які адресовані широкої аудиторії, так званому «масовому споживачеві».

Питання для самоперевірки:

1. Які функції культури вам відомі?
2. Які базисні елементи культури вам відомі?
3. Які є види культури?

Домашнє завдання: дати відповідь на питання для самоперевірки та законспектувати матеріал з теми

Рекомендована література: Волович В. І. Соціологія : підручник. - К: ЦУЛ, 2019; Юрій М. Ф. Соціологія : підручник / М. Ф. Юрій. – Київ: Кондор, 2019

Шановні учні! Нагадую, що на виконанні вами завдання чекає моя електронна пошта:

kvasha.n.v@gmail.com або Вайбер чи Телеграм за номером: 093-74-98-200,

але не пізніше 20:00